

רינונה של תורה

רעיונות ומאמרים לפרשת השבוע

מכות של אמונה

חדל פרעה להכביד את ליבו, וכיצד חזר להכבידו במכת ברד, ולכן השיבו הקב"ה "כי אני הכבדתי את לבו- שהטעיתי אותו שידמה לו שלא נתקיימו דברי משה, ועל ידי כן הכביד את לבו". ונמצא שהקב"ה סיבב שפרעה יכביד את ליבו, ומעצמו לא היה פרעה עושה כן. ואם כן מכת ברד שווה ודומה לשאר המכות האחרונות שבהן הקב"ה הכביד את לב פרעה, אלא שבה היתה ההכבדה בעקיפין].

וכיון שבחמש המכות הראשונות הזיד פרעה והכביד את לבו, ולא שב בתשובה, לכך ננעלו בפניו דלתי תשובה, ולא עוד אלא שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, וכנגד מה שהכביד את ליבו, הכבידו ה' עוד יותר, וכדברי המדרש "אמר לו הקב"ה אתה הקשית את ערפך והכבדת את לבך, הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך".

תלמיד הרשב"א – משה רבינו התרה בפרעה

שינעלו בפניו דלתי תשובה

ובספר "תורת המנחה" (פרי בא דרשה כב) לתלמיד הרשב"א כתב, שמושה רבינו אמר כן בפירוש לפרעה לפני מכת דבר [שהיא המכה האחרונה במכות הראשונות] והזהירו "דע לך שעד כאן היתה ימינו של הקב"ה פשוטה לקבל אותך ובזאת המכה אם תשוב יקבל אותך. וכיון שהכביד לבו גם בזאת נעל בפניו והחזיק לבו".

ולפי זה ידע פרעה שעלול הוא למצוא את דלתי התשובה סגורים לפניו, ואף על פי כן לא שת ליבו לכל זאת. ומשכך הותרה הרצועה ואף אם היה עושה תשובה לא היה הקב"ה מקבלו.

האם הנשים נשתעבדו במצרים ?

ברם, אף שהוסרה הטענה על מניעת התשובה מפרעה, הרי שעדיין יש להבין מה היה הענין בהכבדת ליבו של פרעה, והרי כתב הרמב"ן (י, ט) שלאחר המכה החמישית היה פרעה מתרצה לשלח את ישראל מכובד המכות לולא שהכביד השי"ת את ליבו. ואם כי נועדה הכבדה זו כדי שיהיו מצרים "זכאים" למכות האחרונות, מכל מקום דבר זה עצמו צריך ביאור כי

הכבדת לב פרעה תופסת מקום נרחב בדברי המפרשים, שנשאו ונתנו רבות בביאור הטעם שנשתנה פרעה משאר הברואים שניתנה להם הבחירה בין טוב לרע, ואף לא ננעלו בפניהם דלתי תשובה, ואפילו לחוטאים היותר גדולים. וביותר, כי אם סירובו לשלח את ישראל נבע מהכבדת ליבו על ידי השי"ת ולא מרצונו העצמי, אם כן מה מקום יש להענישו בעונשים ובמכות שלא נודעו כמותם.

"אתה הקשית את עורפך והכבדת את לבך,

הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך"

תשובת הדבר נעוצה בחלוקה שבין חמש המכות הראשונות לחמש האחרונות, וכדברי המדרש (תנחומא פרי' וזרא ג') "ויחזק לב פרעה. בחמש מכות הראשונות אין כתיב בהן אלא ויחזק לב פרעה, כיון שבאו חמש מכות ולא שלח, אמר הקב"ה מכאן ואילך אם רצה לשלוח איני מקבל, שכך כתיב בחמש מכות האחרונות ויחזק ה' את לב פרעה".

וכן דרשו (שמו"ר ה, ו) "כך פרעה הרשע, כיון ששיגר הקב"ה אצלו חמש פעמים ולא השיגח על דבריו, אמר לו הקב"ה אתה הקשית את ערפך והכבדת את לבך, הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך".

כוונת חז"ל היא לעובדה שבחמש המכות הראשונות לא נאמר שהקב"ה הכביד את לב פרעה, אלא שפרעה הוא שהחזיק בסירובו והכביד את ליבו. שבמכת דם נאמר (י, ט) "ויחזק לב פרעה", וכן נאמר במכת כינים (ח, ט). וכן במכת דבר (ט, ו) נאמר "ויכבד לב פרעה".

ולעומת זאת במכת שחין שהיא המכה הראשונה שבחמש האחרונות נאמר (ט, ט) "ויחזק ה' את לב פרעה", וכן נאמר במכת ארבה (י, ט) ובמכת חושך (י, ט).

[ואף שבמכת ברד שהיא מהחמש האחרונות נאמר (ט, לה) "ויחזק לב פרעה", הרי שוברו בצידו, שכבר בפסוק שלאחר מכן בפתחת פרשת בא, אמר הקב"ה "בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו" והכוונה בזה היא למכת ברד.

ומה שנאמר "ויחזק לב פרעה", כבר ביאר המלבי"ם (י, א וכע"ז פירש השפתי כהן) שעל כך היה משה מתפלל שהרי כבר במכת שחין

אותנו" שעשו אותנו רעים וחטאים לה' [וכן פירש ר' שלמה אלקבץ בספר "מנות הלוי"].

ועל כך כתב דבר נורא, שכידוע היתה גאולת מצרים בבחינת "אחישה" על ידי שעשו תשובה, ודרכו של השטן בכל הגלויות שכאשר שמתעורר איזה קץ של אחישה לבא על ישראל, הוא מתלבש במלך שישראל נמצאים תחת ממשלתו וגוזר עליהם גזירות להטותם מדרך ה' ולהחטיאם. ולכן גזר פרעה על ישראל שעבוד כדי שיחטאו ועל ידי כך לא יגאלו וישארו עבדים במצרים.

"אפרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר"

ועל פי זה ביאר הבית הלוי את ענין של חמשת המכות האחרונות, כי כיון שפרעה ומצרים קלקלו את ישראל, והחדירו בלבם כפירה וטומאה, על כך נצרך ריבוי מכות ומופתים ונפלאות שעל ידם תתחזק בלבם של ישראל האמונה בהשי"ת, ויטהרו מטומאת מצרים.

ואף שכבר הוכו מצרים בחמש מכות ראשונות, עדיין לא נעקר מליבם של ישראל כל הרוע והקלקול שהשרישו בהם המצריים, ולכך הוצרכו מצרים לסבול עוד מכות כדי שיתוקן מה שקלקלו את ישראל.

ולאור דברי הבית הלוי יאירו דברי רש"י (י, א) שכתב "ואני אקשה את לב פרעה - מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי עבודה זרה לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי ותכירו אתם את גבורתי. וכן מדתו של הקב"ה שמביא פורענות על האומות עובדי עבודה זרה כדי שישמעו ישראל וייראו, שנאמר (צפניה ג, ה) הכרתי גוים נשמו פנותם וגו', (שם ז) אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר".

וכוונת רש"י היא כהנ"ל, שישראל ילמדו מוסר ולקח מהמכות שבאו על מצרים, ועל ידי כן תתעצם אמונתם בהשי"ת.

לכאורה מה היתה תכלית המכות האחרונות, בשעה שאף בלעדיהן היו ישראל יוצאים ממצרים בהסכמתו של פרעה.

וביאר בזה הבית הלוי (שמות פ"ג), כי הנה מלבד מה שהרעו מצרים לישראל בשעבוד הגוף בעבודת פרך, הוסיפו להרע להם רעת הנפש, שהחטיאו וקלקלו אותם. וראיה לדבר ממה שטענו המקטרגים "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז", והשיב להם הקב"ה "הללו עבדו מתוך שיעבוד ומתוך טירוף הדעת, ואין דנין שוגג כמזיד ואונס כרצון". ומוכח שמצרים אנסו את ישראל לעבוד עבודה זרה וקלקלו והחטיאו אותם בנפשותם.

ובמקום אחר (שמות ד, כב) הוסיף הבית הלוי נדבך נוסף בזה, והוא שמלכתחילה לא העבידו מצרים את ישראל בחומר ובלבנים אלא כדי שיוכלו להחטיאם, שעל ידי השיעבוד הכריחום לעזוב דתם כדי שתקל מעליהם העבודה. וכמבואר בילקוט (בשלה רסח) שכשהיו ישראל מלין את בנייהם היו המצרים אומרים להם למה אתם מלין אותם, הן כמצריים ותקל העבודה מעליכם.

וזהו אף הטעם שהחליפו מלאכת אנשים לנשים (שמו"ר א יא), כי בודאי מי שכוונתו להרווחת הממון, יתן לכל עבד לעשות את המלאכה הראויה לו, אבל מי שמחליף מלאכת אנשים לנשים מעיד בעצמו שאין עיניו בטיב המלאכה, אלא בקושי ובעינוי של עבדיו, וכמצרים שעשו זאת כדי להקשות על ישראל עד שימירו את דתם. וכן מובא במדרש שהמצריים העבידו איש בבית אשה ואשה בבית איש. והיינו כהנ"ל שרצו להחטיא את ישראל.

[ויש להעיר שלדעת השפת אמת (מגילה ד, א) הנשים לא היו בכלל השעבוד, כמוכח מדברי הגמ' (סוטה יא, ב) שהיו מכינות לבעליהם מים חמים ודגים, ומה שדרשו שהחליפו מלאכת אנשים לנשים, היה בדרך אקראי כשהיו איש או אשה עבדים ושפחות בבתי מצרים].

והוכחה נוספת לזה היא מכך שלא היתה כל תועלת ותכלית לעבודתם של ישראל, כי כל מה שהיו בונים ביום היה נופל ונחרב בלילה, כמבואר במסכת סוטה (יא, א) וכן פירש רש"י שם "כשהיו בונים קצת היה מתרוסס [וזהו "רעמסס"] ונופל וחוזרין ובונים והוא נופל", ודבר זה מעיד שמטרת השעבוד היתה אך ורק כדי לקלקל את ישראל ולא לשם רווח או תועלת גשמית.

"וירעו אותנו" – שעשו אותנו רעים

ואמנם לעצם הדבר אין כל כך הבנה, כי מדוע חפץ פרעה כל כך לקלקל את ישראל ולהחטיאם, ומה ביקש להשיג בזה.

פתרון לזה מצאנו בדברי האלשיך הנודעים (בפירושו על הגדש"פ) שפירש כדברי הבית הלוי הנ"ל, והוסיף שזהו שנאמר (דברים כו, ו) "וירעו אותנו המצרים", שלא נאמר "וירעו לנו", אלא "וירעו

מחברת האמרת: אודיעין עילית, אסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220 פקס 153-89744220 ©

רשתות ארץ ורשתות ארץ rinuna@shtaygen.co.il

למאור דרשות ושיעורים נא ליצור קשר בהתאם

לע"נ ר' בנימין בן משה זצ"ל
ומרת סרה (שרה) בת רחמה ע"ה
ומרת צביה בת סרה ע"ה

לע"נ אהרן בן יהיא מעברי ז"ל
ומרת רחל בת סאלחה ע"ה
ומרת נאזיה בת האגיה ע"ה

להצלחת ר' יהודה דגנה ומש.
ולע"נ אבלין בת איבון ע"ה.
ומאור בן צביה ז"ל.

להצלחת
ר' יצחק ודייני רבקה קקון וילדיהם.
ולרפואת ברוך בן אליס הי"ו.